

Jelentés

a tankönyvbírálat ügyében tartott tárgyalásokról.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi minster úrnak a tankönyvek bírálására és engedélyezésére vonatkozó m. évi november hó 12-én 48961. sz. a. kelt ismeretes rendeletét 1893. évi december 23-án és 30-án a kiküldött bizottság, 1894. évi február 9-én a tanács elnöksége, február 27-én és márczius 9-én a középiskolai szakosztály, s márczius 2-án és 6-án a népiskolai szakosztály letárgyalta. E tárgyalások lényeges eredményeiről van szerencsém az elnökség nevében a következő összefoglaló jelentést tenni:

I. Fentartandó-e a tankönyvek rendszeres bírálata és engedélyezése ?

A bizottság többségének az elnökség által is helyeselt azon elvi megállapodását, hogy a tankönyvek rendszeres megbírálása és engedélyezése a tanügy érdekében továbbra is fentartassék, a népoktatási szakosztály néhány szavazat híján egyhangulag, a középiskolai szakosztály 7 szavazattal 6-nak ellenében elfogadta.

A kik a tankönyvbírálat fentartását kívánták, főképen azzal érveltek, hogy a tankönyvek színvonala évről-évre örvendetesen javul, mely javulás a rendszeres bírálat üdvös voltát hirdeti; hogy a meg nem felelő tankönyvek, különösen pedig a népiskolai tankönyvek száma még mindig elég jelentékeny; hogy a tankönyvek behozatalára hivatott tényezők egynémelyikének szakszerű illetékessége kérdés alatt áll s így a használatba vétel megnyugvással nem bízható reájuk; hogy a szabad verseny általában a rossz tankönyvek elhatalmasodását fogja előmozdítani, hogy csakis a rendszeres bírálat és engedélyezés teszi lehetővé a visszaélések gyors és eredményes megtorlását, sőt sok esetben a politikai szempontból való szoros ellenőrzést is.

A szabad könyvhasználat hívei ellenben, csatlakozva a bizottságban érvényesített különvélemény indokaihoz, főleg a középiskolákra való tekintettel arra hivatkozták, hogy a tankönyvek bírálására éppen a tankönyvirodalom színvonalának örvendetes javulásánál fogva ma már nincsen szükség, hogy a hivatalos tankönyvbírálás és engedélyezés, mint a praeventiv censurának egy neme, ellentétben áll az irodalmi szabadság elvi vívmányaiival és bénítólag nehezedik rá sok íróra, kik a hivatalos kritikától idegenkednek; hogy tanári testületeink felelősségérzete, me-

lyet fel kell tételeznünk, úgyszintén tudományos képzettségök ma már elég biztosítékot nyújt a rossz tankönyvek távoltartására, hogy az a kis kockázat, mely a szabad versenynyel jár, nem elég ok arra, hogy fentartassék oly rendszer, mely, bár a legszigorúbb óvatossággal megalakotva, föltétlen biztosítékot nyújt a valóban jó könyvek térfoglalására, de viszont a számbavehető közvéleményt sem képes minden irányban megnyugtatni.

A mondottak alapján s tekintettel arra, hogy a középiskolai tankönyvek bírálatának szükségességét a tárgyalások kérdésesnek tüntették föl, a teljes ülésre két kérdés eldöntése vár:

1. A népoktatás körébe vágó tankönyvek rendszeres bírálata és engedélyezése fentartandó-e?

2. Fentartandó-e a középiskolai tankönyvekre nézve a rendszeres bíralás és engedélyezés?

(A nagy többség mindkét fajta könyvbíralás fentartása mellett szavazott.)

II. Megmaradjon-e a tankönyvek bíralata a közoktatási tanács hatáskörében?

Ámbár az összes tárgyalások során mindenfelől élénken nyilvánult az a kívánság, hogy a tanács a maga idejét teljesen elvi kérdéseknek szentelhesse s e végből a könyvbíralat kötelezettsége alól feloldassék, mindazonáltal a kiküldött bizottságnak azon javaslatát, hogy a tankönyvek bíralatát külön e célra szervezett bíraló bizottság végezze, a szakosztályok kénytelenek voltak az ezen megoldással járó gyakorlati nehézségek megfontolása után elvetni. Elvileg is helyesebbnek mutatkozván, hogy az oktatás menetének és módszereinek felügyeletével megbízott testület kísérje figyelemmel a tankönyvirodalom állapotát is, mindkét szakosztály oly értelemben határozott, hogy a tankönyvek bíralata az ügy érdekében ezentúl is a közoktatási tanács hatáskörében maradjon meg.

(A nagy többség elfogadta.)

III. Mikép végeztessék a tankönyvek bíralata?

A jelenlegi eljárás a szakosztályi tárgyalások alkalmával a következő okokból esett kifogás alá: 1. A testületi döntés nem biztosítja eléggé az ítélet szakszerűségét. 2. A hivatalos bíralók nagy számánál s eshetőleg eltérő elvi álláspontjánál fogva nincsen biztosítva a bíralás mérsékének folytonossága és egysége. 3. Nincsen megadva a szerzőnek az a lehetőség, hogy a bíralatokkal szemben a maga nézetét kifeje-

zésre juttassa. 4. Nem valósulhat meg a kívánt értékben a bíráló nyilvánossága.

Mindkét szakosztály keresse azon módokat, melyek hivatva volnának a mai eljárás hiányait elenyésztetni vagy legalább enyhíteni.

A népoktatási szakosztály határozata ez :

A közoktatási tanács kebelében minden szakra, esetleg (a népoktatásra való tekintettel) minden iskolanemre kisebb, legalább 3 tagú bizottságok szervezettek, melyekbe akár esetről-esetre, akár állandó megbizatással külső szakértők is behívhatók. A bizottságokban a tanács-tagoknak mindig többségben kell lenniök, hogy a határozat az egész tanács határozatának jellegével birjon. Minden egyes bizottsághoz csakis az illető szakmához tartozó művek kerülnek, melyeket a bizottság összes tagjai előzetesen átvizsgálni tartoznak, hogy a hivatalból kijelölt 2 bíráló véleményéhez illetékesen hozzászólhassanak. Minden elvető határozat kimondása előtt a szerző meghallgatandó. A bizottság a bírálókat (és esetleg ellenbírálat) alapján összefoglaló, kellőleg megokolt jelentést tesz, s a miniszter eldöntése után ez a jelentés, mint a tanács jelentése közzétetik a szerzővel. Módját kell ejteni, hogy e jelentések kinyomassanak.

A középiskolai szakosztály ezen módozathoz nem járult hozzá, mert azt legyőzhetetlen gyakorlati és technikai akadályok miatt kivihetetlennek tartotta. Nem tekintve a bizottságok minden egyes tagjának rendkívüli megterhelését, különösen arra történt utalás, hogy a tanács tagjainak korlátolt száma ily bizottságok kellő szervezésének útját vágja; továbbá, hogy szükséges lévén nemcsak a beküldött műveket, hanem a bírálatokat is előzetesen áttanulmányozni, az ügyek elintézése minden bizonynyal késedelemmel járna; végül, hogy az ily intézkedés, mint a mely a tankönyvek sorsát minden további ellenőrzés nélkül néhány ember állandó ítélkezésének szolgáltatja ki, legkevésbé volna alkalmas arra, hogy a közvéleményt csak valamennyire is megnyugtassa. — Ennélfogva a középiskolai szakosztály a tankönyvek bírálatát továbbra is a szakosztály összességének közvetlen hatáskörében kívánja meghagyni, de a következő módosításokkal :

A hivatalos bírálatok mindenkor (tehát nemcsak eltérő vélemény esetén) felülvizsgálás czéljából egy tanácsagnak, mint állandó szakelőadónak adatnak át, a ki, miután elvető bírálat esetén a szerző ellenbírálatát is bevárta és áttanulmányozta, összefoglaló jelentést tesz a szakosztálynak, mely azután a referens jelentése alapján a tankönyv sorsa felett határoz, oly kivételes esetekben, midőn a két bíráló kedvező ítéletével a referens elvető ítélete áll szemben, a könyv két új bírálónak adatik ki. A szerző meghallgatására s az előadói jelentés közzétételére nézve e szakosztály nézetéhez csatlakozik.

Ezek alapján a teljes ülés elé terjesztendő határozatok a következők:

1. a) A tankönyvek bírálatát szakbizottságok végzik, — vagy:
- b) A tankönyvek bírálata a szakosztályok közvetlen hatáskörében marad, de állandó szakelőadók közreműködésével.
2. A szerző ellenvéleménye elvető bírálat esetén meghallgatandó.
3. A szerzővel a minister döntése után nem a bírálatok, hanem a róluk (s esetleg szerzői ellenbírálatról) készült bizottsági, ill. előadói jelentés közlendő.
4. E jelentések nyilvánosságra hozatala igen kívánatos.
(Ez utóbbi indítványok fogadtattak el.)

IV. Van-e helye oly intézkedésnek, hogy a rendszeres bírálás és engedélyezés csak az új tankönyvekre szorítkozzék, az új kiadások használatba vétele ellenben szabaddá tétessék?

A szakosztályok egyértelműleg azon nézetben vannak, hogy az engedélyezett tankönyvek új kiadásai rendszeresen nem bírálandók, kivéve: 1. ha a közoktatási kormány valamely esetben másként nem intézkedik, 2. ha a tanács a tankönyv engedélyezését a kifogásolt hiányok pótlásától teffte függővé, 3. ha az illető iskolák tanterve változik. (A középiskolai szakosztály nézete szerint 4. akkor is, ha a könyv új kiadását más szerző dolgozza át.)

De bár az engedélyezett tankönyvek új kiadásainak rendszeres bíráltatása nem szükséges, mégis arra kötelezendők a kiadók, hogy az új kiadásokat is küldjék be a végből, hogy a tanács átvizsgálhassa azokat s ily módon a tankönyvirodalom fejlődésének minden mozzanatát figyelemmel kísérhesse.

(Elfogadtatott.)

V. Szükséges-e a tankönyvek revidiója?

Mindkét szakosztály egyhangulag javasolja, hogy a tankönyvek időről-időre revidiónak vettessenek alá. Az általános revidiókon kívül nagyon kívánatos részleges revidiókat is tartani, a szerint, a mint a tapasztalat igazolja, hogy valamely iskolanemhez vagy tudományszakhoz tartozó könyvek külön vizsgálat tárgyává tétessenek. A mennyiben az új kiadások rendszeres bírálata megszűnik, fölfötte kívánatos mielőbb elrendelni a tankönyveknek egy általános revidióját.

(Elfogadtatott.)